

KONSTVETENSKAPEN OCH SAMHÄLLSRELEVANSEN

Max Liljefors

Avd för konsthistoria och visuella studier, Lunds Universitet

Förväntan har ökat på att universiteten ska möta samhällsutmaningar som klimatkrisen, politisk polarisering, hot mot demokratin och ökad mental ohälsa. Hur bör konstvetenskapen förhålla sig till detta? Bör vi värna den nyfikenhetsstyrda forskningen? Bör vi anpassa vår forskning till kraven på samhällsrelevans? Eller bör vi utmana förståelsen av vad som är samhällsrelevant i ljuset av dagens kriser?

KRAVET PÅ RELEVANS GENTEMOT SAMHÄLLSUTMANINGAR

När jag skriver dessa rader har Lunds universitet just sjösatt sin första universitetsövergripande strategi för all utbildning. Syftet med utbildningsstrategin är att universitetet bättre ska kunna möta tidens samhällsutmaningar. Dessa anges i det inledande stycket som "geopolitiska utmaningar, klimatförändringar, samhällets digitalisering och ökande klyftor inom välstånd". Prorektor Lena Eskilsson säger att strategin är "en kompass för alla som arbetar med utbildning, skapa sammanhållning och guida oss mot gemensamma mål." Ann Kristin Wallengren, vicerektor för utbildning och kultur tillägger att kunskap och utbildning är "en grund för existentiell hållbarhet".

Parallellt har Lunds universitets portal för forskningsinformation LUCRIS infört en taggningsfunktion som länkar forskarnas poster (exempelvis publikationer) till FN:s globala hållbarhetsmål i Agenda 2030. Syftet med taggningen är att visa vilken forskning vid universitetet som bedöms ha relevans för de sjutton målen i Agenda 2030.

Dessa exempel illustrerar hur medvetenheten i akademien har ökat om att universitetet är en del av och har ett ansvar i en större värld. Wallengrens kommentar om *existentiell* hållbarhet pekar på att samhällsutmaningarna anses hota själva fundamentet för samhället och därför angår alla sektorer i samhället och alla delar av utbildningssektorn.

Hur bör konstvetenskapen svara?

Hur förhåller sig vår disciplin till detta förstärkta fokus på samhällsnytta och samhällsrelevans? Mitt intryck är att konstvetare ofta ställer sig skeptiska mot krav på att forskning ska vara samhällsnyttig och samhällsrelevant. (Jag avstår här från att diskutera skillnaden mellan dessa begrepp, som i huvudsak synes mig semantisk.) Skälen för denna skepsis tror jag är flera. Ett skäl kan vara att sådana krav uppfattas som kortsiktiga och instrumentella och motverkar fri och nyfikenhetsstyrd forskning. Ett annat kan vara att konstvetenskapens främsta studieobjekt – konsten

– förstås som en motpol till en förytligande och kortsiktig instrumentalisering som tycks gripa omkring sig i samhället. Att hävda konstvetenskapens autonomi blir då som ett slags solidaritetsgärning med konstens autonomi, som även den kan förefalla hotad.

Ett tredje skäl kan vara att konstvetare misstänker att det är svårt att vara samhällsnyttig just som konstvetare. Eller att de misstänker att omvärlden tänker så om konstvetare. (För ett par år sedan föreslog en svensk politiker att icke samhällsnyttiga utbildningar inte borde berättiga till studiemedel, och hon anförde av alla ämnen just konstvetenskap som exempel.)

Hursomhelst, konstvetenskapen är del av en större akademisk värld i vilken tonvikten har ökat på samhällsrelevans. Hur ska konstvetare förhålla sig? Bör vi göra motstånd och hävda att kunskapen som vårt ämne förvaltar har ett egenvärde (i analogi med den autonoma konstens egenvärde)? På ett teoretiskt plan är ett sådant argument inte svårt att formulera, men det är en annan sak att förklara varför medborgare som inte delar vår entusiasm för denna kunskap ska finansiera den via skattemedel. Likaså att förklara varför just konstvetenskapen inte ska behöva möta ovannämnda samhällsutmaningar, om nu alla andra discipliner förväntas göra det (eftersom forskare inom andra ämnen också kan förmodas uppleva ett egenvärde i sina kunskaper).

Eller bör vi anpassa oss och försöka leva upp till kraven på relevans och nytta när vi utvecklar nya och reviderar existerande kurser, och när vi skriver ansökningar om forskningsmedel? Om så, vet vi egentligen hur vi ska göra det på ett trovärdigt sätt?

Denna fråga är inte ny, men den har fått förnyad aktualitet genom att såväl samhällsutmaningarna som behovet att möta dem har accentuerats. Jag vet inte vad den bästa lösningen är – detta position paper är inte skrivet utifrån positionen av att sitta inne med svaret, men av att vilja se frågan i vitögat.

Bör konstvetenskapen ställa frågan annorlunda?

Kanske ligger *ett* svar i att inte försöka ducka kravet på samhällsrelevans och samhällsnytta, utan att gå i klinch med alltför snäva föreställningar om vad som är relevant och nyttigt. Andra röster i debatten gör så. FN:s sjutton utvecklingsmål har kompletterats med fem ”inre utvecklingsmål” varav de tre första lyder *Being – Relationship to Self, Thinking – Cognitive Skills och Relating – Caring for Others and the World*, vilka kanske inte är så avlägsna konsten och det estetiska.

Vidare skrev rektorn för Handelshögskolan Lars Strannegård nyligen i *Dagens Nyheter* att det är befängt att kräva att kulturen ska vara lönsam. Logiken, menar han, borde vara tvärtom: målet med ekonomiska resurser är att göra det möjligt för människor att leva meningsfulla liv. Kulturen och konsterna, fortsätter han, bidrar med just detta. Kan konstvetenskapen hävda samma värde som Strannegård tillskriver kulturen? Om så, vilken slags forskning vill och bör vi bedriva?

Inför samhällsutmaningarna kan konstvetenskapen tyckas befinna sig i samma situation som Walter Benjamin, i *Über den Begriff der Geschichte* (1940), ser för ängeln i Paul Klees tryck *Angelus Novus* (1920). Ängeln med utspridda vingar pressas in i framtiden av en storm som ödelägger världen och som låser hans vingar. Hur kan ängeln befria sig från stormvindens tvingande kraft?

I ett annat sammanhang har jag och ett par kolleger hävdat att Benjamins ängel bara har en möjlighet – att flyga snabbare än stormen, att röra sig fortare än den mot framtiden:

Only then may he be granted his wish—to linger; only then may he cease to stare, begin to see, and put things together again.¹

Kan konstvetenskapens vingar bära så långt?

¹ Max Liljefors, Gregor Noll och Daniel Steuer, *War and Algorithm*. Rowman & Littlefield, 2019, s. 191.

